

## **ДІАЛОГІЧНІСТЬ ЯК ПРІОРИТЕТНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ**

У найближчій перспективі Нова школа працюватиме на засадах “педагогіки партнерства”. Одним із основних принципів цього підходу визначено наступне : «діалог – взаємодія – взаємоповага». В основі педагогіки партнерства лежить спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об’єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [1, с. 14].

З позицій гуманістичної психології діалогічність передбачає, з одного боку, визнання тим, хто вступає у взаємодію, свого абсолютного права на власну думку, позицію, тобто – певну форму особистісної, суб’єктної активності. З іншого боку, діалогічність ґрунтується на повазі до іншої людини, її точки зору, свідчить про повагу до неї, бажання знаходити з іншим спільне у поглядах і вирішенні назрілих питань. У процесі діалогічної взаємодії відбувається співпереживання, співучасть партнерів по спілкуванню, яке стає спів-дією, подією для обох. Здійснюється «зустріч» двох (та більше) особистостей, двох внутрішніх світів, які доповнюють одне одного, закладаючи основу для утворення нових думок, ідей, образів, смислів, переконань.

Взаємодія людини з людиною у процесі діалогічного спілкування впливає на цілі, потреби, оцінки іншої людини, її емоційний стан. Успіх чи неуспіх взаємодії між людьми залежить від рівня її діалогічності, тобто якою мірою в реальному спілкуванні відбулося «взаєморозкриття» свідомостей, наскільки партнери зі спілкування стали один для одного справжніми, значущими адресатами висловлювань, а не анонімними носіями абстрактних «зовнішніх» характеристик, таких, приміром, як «статус», «вік», «роль», «ранг». Суттєвою ознакою діалогічної взаємодії виступає особливий морально-психологічний клімат, який характеризується відкритістю, доброзичливістю, взаємним

довір'ям. Невід'ємною характеристикою спілкування-діалогу учасників комунікативної взаємодії є наявність зворотного зв'язку [2]. Насамперед у діалозі реалізується суб'єкт-суб'єктна модель комунікативного процесу [3].

Мовлення, що виступає складовою педагогічної майстерності вчителя, є показником його педагогічної культури і засобом самовираження особистості педагога. За допомогою мовлення учитель може «створити щирю атмосферу спілкування у класі, встановити контакт з учнями, зробити складну тему уроку цікавою, а процес її вивчення – привабливим» [4, с.48]. У процесі діалогу відбувається пошук і відкриття вищих, сутнісних смислів, прояв і становлення духовності тих, хто спілкується діалогічно, коли, за поетичним висловом, «душа з душею говорить». На думку Арістотеля, «людина завдяки душі розмірковує, вчиться, жалкує чи співчуває» [5, с.53]. Не випадково, у кодексі мовлення педагога В.О. Сухомлинський поряд ставить вислови «душа дитини» і «слово вчителя» [6, с.321]. Діалог має на меті досягнення взаєморозуміння; це специфічний момент духовного спілкування людей, продуктивна, творча взаємодія їхніх думок, прагнень і намірів, у тому числі дорослого і дитини, учителя і учня. «Діалог – це не обов'язково спілкування і взаємодія “рівних” за своїм розвитком людей. Важливо для діалогу інше: зіткнення різних ліній мислення, коли партнери взаємодіють і творчо зростають, оскільки креативна сутність комунікації переважає деструкцію» [7, с.32]. Творча особистість – завжди діалогічна, взаємодіюча. Діалог – це найбільш природна форма стосунків, перетворення партнерів по спілкуванню у творчу діаду, груповий суб'єкт творчості [3].

Неабияке значення має створення і підтримка діалогу серед самих учнів, які тільки-но вчать жити, взаємодіяти, будувати стосунки з ровесниками і дорослими. Адже неприйняття, вороже ставлення до однолітка чи молодшої дитини, випадки булінгу у дитячому оточенні, окрім інших причин, можуть бути виявом невміння учня бачити іншого як «рівного», поважати в ньому людину, особистість, яка достойна поваги, піклування, любові, прислухатися до його думки, уміти прощати, підтримати тощо.

Будувати діалог виявляє певну майстерність, творчу дію і взаємодію, уміння конструювати думки, аби вони були зрозумілими для співбесідника, обом партнерам говорити так, аби бути почутими. Недаремно Вільям Айзек писав, що «діалог – це мистецтво думати разом» [8].

У процесі навчання і виховання діалогічно налаштований учитель створює ситуації взаєморозуміння, злагоди, що робить можливим досягнення

певної педагогічної мети. М.М. Бахтін наголошує, що “діалог є класичною формою мовленнєвого спілкування. Кожна репліка, хоч би якою короткою та уривчастою вона була, володіє специфічною завершеністю, виражає певну позицію щодо неї” [9, с.311]. Діалогічне спілкування – це не один якийсь вид мовленнєвої діяльності його учасників, а мовленнєвий акт (обмін інформацією), у якому говоріння і слухання – нерозривно пов’язані види мовленнєвої діяльності. Основними ознаками діалогу є намір, цілеспрямованість, правила ведення розмови [10, с.145]. На думку В.А. Малахова, діалогічний співрозмовник здатний чути не тільки себе, а й досягти послідовності мислення партнера, логіку його роздумів і міркувань [11]. Це особливо важливо у спілкуванні вчителя та учня, аби не тільки розуміти, але й схилити його до глибшого розуміння якогось явища, події або сказаного дорослим. Діалог сприяє також тому, аби певним чином упередити неповнолітнього від небажаної, хибної, протиправної поведінки, а то й незаконної дії. Аби суспільство ставало гуманнішим, було здатним протистояти проявам зла у свідомості і поведінці окремої людини або групи осіб. Слушною й актуальною для сучасного світу є думка В.А. Малахова, який застерігає: «Про нинішнє століття часто говорять, що воно має стати століттям діалогу. Додам: щоб не стати початком ери великого мовчання» [12, с.3].

Діяльність учителя можна порівняти з творчістю будь-якого великого митця – поета, письменника, винахідника, художника. У цьому контексті цікаві слова Л.О. Сморжа, який, будучи філософом, викладачем, педагогом-наставником, натхненно і затято творив – писав вірші, малював картини, надихався гончарною справою і став відомим колекціонером опішнянської кераміки. Він зауважував: «Видатний художник володіє особливим даром чути свою епоху як великий діалог, вловлювати в ній як віддалені голоси, так і діалогічні стосунки, як провідні, панівні офіційні і неофіційні ідеї, так й ідеї приховані, які тільки починають визрівати, іншими словами, „ембріони майбутніх світоглядів” [13, с.164].

Отже. Вчитель, який втілює гуманістичні ідеї у навчання, виховання молоді, у міжособистісні стосунки з дітьми, створює умови, і сам є взірцем, для творчого розвитку і неперервного зростання особистості учня, його прагнення і пошуку ресурсів самовдосконалення як суб’єкта життєдіяльності. Досягнення цієї мети стає можливим у процесі діалогічної взаємодії і партнерського співробітництва учителя і учня, учительства і дитинства взагалі, старшого і молодшого покоління у цілому.

## Література

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи.–Електронний ресурс: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> – Назва з екрана.
2. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник у 2-х кн. – Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Чернівці: – Книги – XXI 2010 р. – 464 с.
3. Франчук О.Ю. Діалогічна взаємодія у глибинній корекції майбутнього психолога / О.Ю.Франчук // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(32), Issue: 63, 2015. – с.85-88.
4. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. – К. : СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
5. Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретико-методологічні проблеми: навч. посіб. / В. О.Татенко. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 288 с.
6. Сухомлинський В. Слово про слово. Слово вчителя в моральному вихованні / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. – К., 1977. – Т. 5.
7. Біленко Т.І. Діалог у контексті дискурсу / Філософ – учень школи, яка вчить любити істину. На пошану Ігоря Валентиновича Бичка, заслуженого професора КНУ ім. Тараса Шевченка, з нагоди 80-ліття. / Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2011. – С. 21-39.
8. Isaacs W. Dialogue: The art of thinking together. – Crown Business, 2008. – 448 p.
9. Бахтін М. Висловлювання як одиниця мовленнєвого спілкування / Михайло Бахтін // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів : Літопис, 1996. – С. 308-317.
10. Крутій Ю. Діалог у контексті духовних пошуків доби Середньовіччя / Юлія Крутій // Людинознавчі студії. Сер. : Філософія. – 2011. – Вип. 24. – С. 140-151.
11. Малахов В. Етика спілкування : Навч. посібник / Віктор Малахов. – К.: Либідь, 2006. – 400 с.
12. Dialog sub specie ethicae / Даренський В.Ю., Жулай В.Д., Карачевцева Л.М. та інші. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2011. – 280 с.
13. Сморгж Л.О. Естетика: Навчальний посібник / Л.О. Сморгж. – К.: Кондор, 2005. – 334 с.



**Національна академія педагогічних наук України  
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України  
Лабораторія психології навчання імені І.О.Синиці**

**Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору  
в контексті гуманістичної парадигми**

**Матеріали  
Всеукраїнської конференції з міжнародною участю  
31 травня 2018 року, Київ**

**Київ-2018**

УДК 373/378.01/.09:316.6](477)(082)

П 86

*Друкується за ухвалою Вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 13 від 02.07.2018 року)*

**Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми** : матеріали всеукраїнської конференції з міжнародною участю (31 травня 2018 року, Київ) / за ред. С.Д.Максименка. – Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2018. – 280 с.

ISBN 978-617-571-157-6

**Редакційна колегія:**

Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор; Чепелева Н.В., дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор; Карамушка Л.М., член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; Кокун О.М., член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; Бучма В.В., старший науковий співробітник Інституту психології імені Г.С. Костюка; Дзюбка Л.В., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник Інституту психології імені Г.С. Костюка; Слободяник Н.В., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник Інституту психології імені Г.С. Костюка; Шатирко Л.О., старший науковий співробітник Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України.

У матеріалах всеукраїнської конференції з міжнародною участю викладено результати досліджень найбільш актуальних проблем особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми. Представлено теоретичні підходи до проблеми, проаналізовано психолого-педагогічні аспекти взаємодії суб'єктів освітнього простору (освітні, вікові, гендерні, психологічна грамотність, взаємодія з дітьми з особливими потребами). Розглянуто завдання психологічної безпеки та психологічного здоров'я учасників особистісної взаємодії, шляхи запобігання деструктивним формам особистісної взаємодії в освітньому просторі. Представлені наукові розробки дослідників будуть корисні психологам та педагогам, як науковцям так і практикам, усім, хто цікавиться проблемами сучасної розвивальної освіти.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

© Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018